

bok recensioner

Lättillgänglig och konkret bok om förebyggande- program mot sexuella övergrepp

YVONNE SJÖBLOM

**Känn själv. Hjälp barn sätta stopp
innan det händer.**

Liber Utbildning, Stockholm 1993. Teckningar: Tommy Klereborn. 112 sid.

Yvonne Sjöblom är leg psykoterapeut och journalist. Hon har tillsammans med TURteatern byggt upp det första svenska förebyggande programmet mot sexuella övergrepp. Idéerna bakom programmet bygger på de s k Project Charlie, ett "safe-program" som infördes 1989 i Minnesota. En positiv sideeffekt enligt amerikanska erfarenheter är att barnen allmänt fått bättre självkänsla och ett ökat känslomässigt välbefinnande.

Boken beskriver på ett mycket verklighetensnära och konkret sätt hur lärare och forskollärare kan arbeta med barn i åldern 5-12 år för att ge dem medel att skydda sig mot sexuella övergrepp. Metoden går ut på att lära barnen att identifiera farliga situationer, tänka efter och handla innan det blir för sent, alltså säga nej och sätta gränser. Detta kan vara mycket svårt för ett barn som är vant att lyda vuxna.

Boken är uppbyggd kring övningar för ökad självkänsla, ökad respekt för den egna integriteten och större förmåga att hantera potentiellt farliga situationer. Varje övning bygger på den föregående och har tre huvudsteg: att man pratar med barnen, att man genomför en praktisk övning och att man sedan följer upp vad man gjort.

Kroppen, tankarna och känslorna är så att säga det grundmaterial man arbetar med. Man kan t ex börja med att ställa barnen inför en gåta: "Vad är det som alla äger, som man kan ta på men som ingen annan bestämmer över?" Kroppen förstås. Den får ingen annan bestämma över. Barnet skall lära sig att känna efter vilka känslor det får vid olika slags beröringar från olika personer. Barnet skall förstå att det har rätt att säga nej.

Det är mycket som är bra i den här boken. Särskilt vill jag framhålla de smått geniala benämningarna ja-känslor, nej-känslor och bådeoch-känslor, som barnet kan uppleva vid trevliga eller obehagliga beröringar från andra. Med dessa enkla beteckningar har man uppnått tre saker: 1. Det är lätt för barnet att omedelbart förstå vad för slags känslor det handlar om, fast det hela är ganska komplicerat. 2. Man förmedlar till barnet att det finns ambivalenta känslor, att detta inte är något konstigt och att man har rätt att ha sådana. 3. Slutligen förmedlar man till barnet att känslor inte är något som är rätt eller fel, utan något som man har och som är giltigt i samma mån som man har det.

I boken ges exempel på rollspel (eller berättelser) som handlar om ett barn som möter en främmande vuxen. Den vuxne vill att barnet skall följa med, t ex på en promenad. Hur skall barnet göra? Barnet får nu lära sig de s k främlingsfrågorna, som barnet måste kunna utantill och alltid ställa sig i situationer av denna typ. För att barnet skall kunna göra som den vuxne vill måste det dels känna en JA-känsla, dels kunna svara ja på frågorna 2 och 3.

1. Känner jag en JA-känsla eller känner jag en NEJ-känsla eller BÅDE OCH-känsla?

2. Vet någon vuxen som jag litar på *var* jag är?

3. Om jag följer med kan jag få hjälp av någon annan vuxen där?

Barnen får applicera denna "analysmodell" på en tänkt situation och komma fram till en slutsats om hur barnet i berättelsen borde ha gjort.

Boken är trevligt skriven och illustrerad, lättillgänglig och konkret. Den bör fungera bra för sina praktiska syften. (Ändå måste man förstås alltid komma ihåg att barn, liksom alla andra, är irrationella varelser som inte alltid handlar som de vet att man bör. Riskerna finns där alltid. Det finns alltid situationer som ingen kunnat

förutse.)

Ändå bör boken kunna vara till stor nytta. Den kan därför ges de bästa rekommendationer.

Dagmar Lagerberg

Konferensrapporter om ut- satta barns situation

Allmänna Barnhuset

**Erfarenheter av nätverksarbete i
familjehemsvården**

Rapport från konferensen "Familjehemsvård - ett nätverksarbete med barnen i fokus", Sättra Bruk 7-9 december 1992. 22 sid 1993.

Allmänna Barnhuset

**Förebyggande arbete kring barn-
nets födelse med fokus på utsatta
barn.**

46 sid. 1993.

Kan köpas från Allmänna Barnhuset, Box 2006, 100 41 Stockholm.

Dessa båda konferensrapporter behandlar utsatta barns situation från två olika perspektiv. Rapporten om förebyggande arbete uppmärksammar spädbarnens och de små barnens behov av goda föräldrarrelationer. Tonvikten ligger på de insatser som mödra- och barnhälsovården i samverkan med socialtjänsten kan göra för att stödja familjer i riskzon. Framför allt vill man rikta insatserna till den grupp barn och föräldrar som befinner sig i fältet mellan å ena sidan den stora gruppen "vanliga" familjer utan behov av särskilt stöd och å andra sidan den lilla grupp som påkallar behandlings- och tvångsinsatser. Till sådana sårbara familjer kan räknas unga eller omogna föräldrar, förstånds-handikappade föräldrar, föräldrar som lever under stress (sjukdom, arbetslöshet), ensamstående föräldrar och föräldrar till barn med handikapp - I skriften ges flera exempel på samverkan mellan socialtjänst, BVC, MVC och barnomsorg för att ge ökat stöd till riskfamiljer. Ett särskilt avsnitt behandlar kunskapsinsamling genom områdesbeskrivningar, som kan synliggöra brister och behov inom barnsektorn i

en kommun. På ett sådant kunskapsunderlag kan sedan en *barnplan* för kommunen utvecklas.

Skriften om nätverksarbete i familjehemsvården utgår från det något större barnets perspektiv, när förhållandena har blivit sådana att en familjehemsplicering inte kan undvikas. Rapporten förmedlar en uppförande insikt om barns ovillkorliga tillhörighet till sin ursprungsfamilj. Att en sådan tillhörighet aldrig kan suddas ut genom omplaceringar, hur välment de än är, framgår tydligt av rapportens skildringar av nätverksarbete. En viktig del av detta arbete är att barnet får rita en egen nätverkskarta över viktiga personer. Kartorna visar att barn inte "glömmer" sin biologiska släkt och att till och med släktingar som barnet aldrig sett kan vara synnerligen viktiga personer på nätverkskartan. Rapporten uttrycker en försiktigt positiv attityd till placeringar i släktinghem, som under senare decennier har blivit allt mindre vanliga. Tidigare placerades barn ofta hos t ex mor- och farföräldrar, vilket också ledde till att de upprätthöll tätare förbindelser med sina egna föräldrar. Med hänvisning till den stora skillnad mellan barnets inre och yttre värld (de biologiska relationerna respektive fosterfamiljen) som alltid uppstår vid en placering betonar denna rapport på ett välgörande sätt betydelsen av egna släktingar för barnet. Metoden att rita nätverkskartor borde med fördel kunna införlivas i det sociala arbetet med barn och komma till användning redan innan placering sker.

Dagmar Lagerberg

Stark bok till hjälp för incestoffer

DAG O BRUKNAPP

Vem ser det lilla barnet

RUNA förlag, Stockholm 1993.

Mary-Ann Oshaug, ett incestoffer, berättar för sin historielärare, som nedtecknat de fasansfulla händelser hon varit med om

och hur det påverkat hennes liv. Bokens originaltitel är "Mary-Ann Et incestoffer står fram" och det är Hans Carlberg som står för översättningen.

I bokens efterskrift står det "Många kanske frestas att tro att det är fria fantasier, att något sådant inte kan ske" - och jag måste erkänna att denna tanke återkom till mig om och om igen. Hur kan detta vara möjligt? Vem är det som ser det lilla barnet, det barn som utnyttjades redan från fem års ålder av sin egen pappa?

Den här boken är jobbig att läsa för att den är skriven så rakt på och stundtals tvivlar man på sanningshalten. Hur kan en liten femåring gömma undan blodiga lakan så att mamma inte saknar det? Fanns det ingen bland pappans pokerspelande kamrater som reagerade och sa ifrån då pappan placerade kvällens vinst i pokerspelet på bordet, sin egen dotter?

Vi får följa Mary-Ann genom en barndom som inte är en barndom, en ungdom fylld av skräck och skuld och med en känsla av att vara konstig och annorlunda. Vi får följa henne genom prostitution och missbruk men också familjebildning. Vidare får vi en klar bild av vårdapparaten, hur hon tillsammans med samhällets resurser gör otaliga försök till att komma ifrån sitt missbruk och få psykiatrisk hjälp. Hur hon famlar mellan försök till ett " normalt" liv och misslyckanden.

Böcker av det här slaget är svåra att värdera på sedvanligt sätt. Visserligen kan man spontant känna att man skulle vilja veta mer om människorna kring den privata Mary-Ann, men det finns säkert en tanke bakom att inte utlämna de som står en nära. Istället får vi kunskap om hur Mary-Ann lyckades komma ifrån sitt missbruk. Nyckeln till att hon orkade öppna och släppa fram sina upplevelser och känslor var ett center för sexuellt utnyttjade barn och vuxna som hon fick kontakt med. Det var en befrielse för henne att se att det fanns andra som hade liknande erfarenheter som hon själv. Vidare fanns det några få människor i vården som hade betydelse. Men framför allt hennes man som aldrig gav upp.

Mary-Ann arbetar idag på ett center för sexuellt utnyttjade barn och vuxna.

Vi måste ställa oss frågan VEM ser det lilla barnet? Hur har hennes omgivning lyckats blunda? De nära? Fröken i skolan? Skolsköterskan? Vänner?

Vågade de inte se?

För vem är boken skriven?

Målgruppen är självklar. För Mary-Ann betydde kontakt med andra som var i hennes situation att hon fick kraft att orka gå vidare. Den här boken kan vara en hjälp för andra utnyttjade. Och den har ett klart budskap till alla som arbetar med barn - våga se! För många av oss är det svårt att fatta och orka läsa det ohyggliga - men det hjälper oss att förstå att det ändå förekommer, något som vi inte får blunda för.

Margaretha Magnusson

Läsvärd bok om omvårdnad

ÅSA LINDBERG-SAND

Omvårdnad i utbildning, yrke och forskning

Studentlitteratur, Lund 1993, 69 sidor.

Omvårdnad - det enklaste och svåraste i livet, skriver författaren Åsa Lindberg-Sand. När man först kommer i kontakt med omvårdnadsbegreppet kan det framstå som enkelt och jordnära, något som utförs med hjärta och händer i omedelbar förening. Men avsaknad av omvårdnad och omsorg ger uppenbart upphov till stort lidande och kan ge både smärtsamma och förödmjukande upplevelser av bristerna i våra relationer till andra.

Begreppet omvårdnad behandlas i boken både som yrkeskompetens, utbildningsämne och forskningsämne. Författaren vill besvara frågor som: Vad är en utbildning i omvårdnad? Vad kan omvårdnadsforskning innebära? Olika tolkningskonflikter belyses. Konsekvenser av olika avgränsningar av omvårdnadsbegreppet diskuteras med särskild tonvikt på ämnesutvecklingen inom sjuksköterskeutbildningen och sjuksköterskeyrkets professionalisering. Författaren belyser viktiga frågeställningar som gör boken värd att läsa.

Boken vänder sig till vårdlärare inom gymnasieskolor och vårdhögskolor, utbildningsansvariga inom olika vård-

ler omvårdnadsinstitutioner samt till forskare intresserade av vårdpedagogiska frågor eller professionalisering inom olika vårdyrken.

Mona Kihlgren

Våld i familjen - mot de äldre

IDA HYDLE, SIGURD JOHNS

Stängda dörrar och knutna nävar - Om misshandel i hemmet

Lund. *Studentlitteratur*, 1993.

Under de senaste åren har medvetenheten om sprickorna i välfärdsfasaden blivit mer påtaglig och behovet av kunskap om många problem vi tidigare undvikit har blivit påtagligt.

Våld i hemmet är ett problem vi under många år har lyckats bortse ifrån och den nya litteraturen tjänar bl a till att synliggöra problemen. Våldet mot barn, att kvinnor utsätts för fysiskt och psykiskt våld i en skrämmande omfattning, vilket har direkta konsekvenser för alla typer av vård, börjar också bli svårare att inte låtsas om. En annan grupp i riskzonen för våld och andra övergrepp är äldre människor (i de allra flesta fall kvinnor), som både utsätts för våld och blir utnyttjande ekonomiskt. Den gemensamma nämnaren är att alla ses som svaga och i behov av beskydd från omgivningen, vilket gör dem till legitima offer. Det blir allt tydligare att förklaringen till kränkningarna sällan ligger i våldsvärkarens störda psyke, utan i första hand i vissa socio-kulturella mönster, som värderar och rangordnar oss. Vi tilldelas uppfattningar om vår position i en samhällsordning, om privilegier och rättigheter - eller bristen därpå. Båda parter vet sin plats.

Omfattningen av kränkningarna av äldre är precis som i övriga fall chockerande stort och uppskattas till 3-5%. I en svensk undersökning rapporterades 20% av förövarna vara vårdpersonal och resten

familjemedlemmar. Övergrepp från vuxna barn (oftast söner) och makar tycks vara lika vanliga. Våldsamma män ändrar sig uppenbarligen inte på pensioneringsdagen.

Hydle och Johns startar boken med sina egna forskningsfrågor, och väver in svårigheterna att se bakomliggande faktorer och finna goda lösningar för konkreta fall med teoretiska resonemang. Hur kan vårdansvariga avgöra om det rör sig om otillräcklig vård eller våld, hur lösa problemet med att skicka hem en åttioårig kvinna till en våldsam son? I fråga om de flesta äldre kan vi heller inte lita till att de själva ska kunna klara att be om hjälp utifrån, de är för svaga, sjuka och beroende av våldsutövaren. Ett annat problem är att kunna skilja olyckor från övergrepp. Bland de teoretiska resonemangen som bildar en ram för förståelsen av dessa problem återfinns en diskussion av vad övergrepp är och hur vår syn på vad som är "normalt" avgör vad vi sedan faktiskt ser. Personal som arbetar med potentiella misshandelsoffer måste ha kunskap om våldsrelationer. Förövaren - och ibland även offret - har en strategi som går ut på att våldet är legitimt inom ramen för det samhället eller annan viktig auktoritet godkänner. Avsikten med övergreppen är kontroll över den andra parten, vilket kan uppnås med både fysiska och psykiska övergrepp, hot eller annan kränkning. För många äldre kan det vara hotet om att förpassas ur en välkänd och trygg miljö till en opersonlig institution, eller utebliven hjälp mm.

Hydle och Johns placerar in den medicinska problematiken i ett socialt sammanhang, vilket understryker komplexiteten, men ger mer realism åt framställningen. I senare delen av boken redovisas hur utsatta äldre kan hjälpas inom existerande strukturer, som kompletteras med en förmedlare av krishjälp. Arbetet innebär uppsökande av potentiella klienter, som ska få förtroende för förmedlaren och i samförstånd med henne/honom formulera sina behov. Vidare får inte insatserna begränsas till byråkratiska barriärer, som är till mer för vårdgivarna än för de som behöver hjälpen.

Hydles och Johns insikter om både psykologiska och sociala hinder och problem i mötet mellan de våldsutsatta och representanten för samhällets vård och omsorg får deras konkreta åtgärdsförslag att se sig realistiska. Boken behandlar norska förhållanden, men så länge vi saknar motsva-

rande egna arbeten fyller den ett grundläggande kunskapsbehov, den teoretiska ramen ger god vägledning där det finns skillnader mellan deras system och vårt.

Mona Eliasson

Våra recensenter

Dagmar Lagerberg är docent och verksam vid barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, Margaretha Magnusson samordnad sjuksköterska vid barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Mona Kihlgren leg. sjuksköterska och med. dr. verksam vid Centrum för omvårdnadsforskning i Örebro, Mona Eliasson docent verksam vid Centrum för kvinnoforskning, Uppsala universitet.

NORDISK BARNAVÅRDSKONGRESS

Värderingar och utmaningar i barnavården

Den 19:e Nordiska Barnavårds-kongressen äger rum i Trondheim 15-18 juni 1994.

Anmälan före 1 april 1994.
För program och anmälningsblanketter, information, kontakta:
Allmänna Barnhuset, Box 26 004,
10041 Stockholm.
Tel 08-679 60 88, fax 08-611 38 41

Varför får barn cancer?

Pg 90 20 90-0

Stöd Barn- cancerfonden